

Maria Jesús Comellas i Carbó

Les relacions interdependents entre persones, generacions i institucions

Canviar les relacions
desmuntant els estereotips

Octaedro
Editorial

COL·LECCIÓ: Horitzons

TÍTOL: *Les relacions interdependents entre persones, generacions i institucions. Canviar les relacions desmuntant els estereotips*

Primera edició: novembre de 2019

© Maria Jesús Comellas i Carbó

© d'aquesta edició:
Editorial Octaedro, S.L.
C. Bailèn, 5 – 08010 Barcelona
Tel.: 93 246 40 02
octaedro@octaedro.com
www.octaedro.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes a la llei. Dirigeixi's a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-17667-98-6

Dipòsit legal: B. 24.883-2019

Realització i producció: Editorial Octaedro
Disseny de la coberta: Tomàs Capdevila

Impressió: Prodigitalk

Imprès sobre paper ecològic, certificat FSC

Imprès a la UE – *Printed in EU*

Introducció

Es parla molt que som al segle XXI, que el món ha canviat, que cal actuar de forma diferencial de com s'ha fet fins ara i, malgrat tot, es reproduïxen els estereotips, rutines i moltes pràctiques que, de fet, mai no han estat prou apropiades.

L'educació s'ha allargat i això, òbviament, ha suposat un benefici per a la infància, la joventut i tota la societat. També en el camp professional hi ha més informació i formació, perquè les pràctiques professionals són més complexes, menys repetitives, canvien constantment i, per tant, comporten un coneixement més actualitzat. Aquests canvis i progressos afavoreixen que, majoritàriament, la vida professional sigui més variada i qualificada i l'experiència, més interessant. Amb tot, es continua mirant les persones i les professions a través d'uns estereotips que venen de molt lluny, fet que no facilita el canvi d'autoimatge i autoestima personal i professional, especialment en algunes professions, cosa que repercuteix, sobretot, en sectors de la població que han gaudit de menys oportunitats.

S'imposa, doncs, una revisió i una anàlisi en profunditat de les relacions entre les persones, entre col·lectius i entre generacions, de manera que serveixin de punt de partida perquè es puguin no només constatar els biaixos i injustícies de les relacions actuals, sinó, encara més, obrir noves formes i oportunitats, més equitatives i ètiques. Cal, en aquesta anàlisi, valorar com afecten a tothom els canvis que ha fet la

societat, quins beneficis se'n poden derivar i quins factors s'han de modificar per no perpetuar les pràctiques inapropiades que han repercutit negativament tant en les persones com en les relacions entre generacions.

És, per tant, un canvi de perspectiva que considera el potencial que hi ha en totes les persones que viuen en la comunitat i que proposa implicar-s'hi a partir de modificar les relacions actuals. Ho fa posant en evidència que cal canviar molts enfocaments en les accions que s'estan realitzant, mirar les persones més enllà de les edats i cultures i enfortir la idea que s'han d'estimular i enfortir les accions que afavoreixin la col·laboració entre les persones de forma més activa i positiva a fi d'incrementar els sabers mitjançant la participació. Solament amb un coneixement més gran i amb un millor reconeixement, des de la perspectiva de cada generació i cada punt de vista, es podrà afavorir, potenciar i modificar la dinàmica d'avui dia, que està condicionada per la desconfiança.

Aquesta nova forma de relacionar-se es fonamenta en la interdependència, perspectiva reconeguda des de fa anys i poc practicada, que resulta clau i imprescindible, si considerem la diversitat de la societat, quant a edats i característiques individuals, per afavorir la convivència i l'aprenentatge des del punt de vista individual i col·lectiu. Si hi ha unes relacions basades en la interdependència, serà possible compartir coneixements i propiciar, sobretot, l'intercanvi de sabers i experiències perquè totes les persones tinguin un paper actiu que els permeti incrementar i transmetre els propis sabers i aprendre col·lectivament de forma democràtica i satisfactòria.

Interdependència: un canvi de model en les relacions per afrontar els reptes actuals

En el món actual globalitzat, podem constatar com les nacions es troben connectades per un conjunt de situacions problemàtiques o d'interès en àrees com ara el comerç, la tecnologia, les comunicacions i les migracions, entre d'altres.

Per aquest motiu, en el marc de la cimera que es va celebrar a San Francisco el 2005 es va insistir en la necessitat que polítics, diplomàtics i intel·lectuals signessin la Declaració Universal de la Interdependència per tal de fer visible que calia actuar de forma interdependent, perquè totes les accions que es fan tenen repercussió en el futur del planeta. Es va posar l'èmfasi en la necessitat de millorar les relacions entre les nacions i de no privilegiar la cooperació amb una mirada proteccionista no assumint les responsabilitats que exigeixen els canvis climàtics, les accions bèl·liques i altres factors naturals (canvi climàtic, catàstrofes naturals...), així com de fer més visible el dret dels pobles.

S'actualitzava la Declaració Universal d'Interdependència (1976) que va posar el focus en el fet que els drets humans, civils i socials només podran assolir-se reconeixent la interdependència humana (Marcellesi, 2017) entre els diferents col·lectius implicats (països, sectors econòmics i socials...), ja que són l'única manera de passar a una acció responsable i de compartir objectius i principis comuns, sumar esforços i aconseguir millores.

La interdependència suposa, doncs, que es pot generar una dinàmica positiva per al desenvolupament. Aquesta relació de dependència recíproca comporta, inicialment, reconèixer la validesa de cadascuna de les posicions, assumir les pròpies responsabilitats abans que s'estableixi la col·laboració per a la millora del conjunt, ser mútuament responsables i compartir un conjunt comú de principis que involucri tots els participants, tot evitant les pràctiques d'interdependència negativa que propicien la desigualtat i la injustícia i que afecten individualment i col·lectivament.

En el moment en què s'analitzen els beneficis de la interdependència entre les nacions, amb un punt de vista global (economia, política, ecosistemes...) es fa palès que sols es podrà protegir la naturalesa i tractar els problemes de sostenibilitat si cada sector fa, amb profunditat, allò que sap i que pot fer com a forma de salvar el planeta.

Si els efectes són evidents fent aquesta anàlisi global, amb més motiu pot i ha de donar-se el model de la interdependència en els contextos de proximitat, empreses, municipalitat..., on es desenvolupa la vida social i es prenen decisions que tenen repercussions en els microsistemes, família i escola, que tenen implicacions afectives i emocionals, on es comparteixen dinàmiques i la responsabilitat d'educar i afecten la convivència entre generacions.

Clarificar idees: dependència, autonomia i interdependència

El 1929 Mahatma Gandhi va afirmar que la interdependència era i havia de ser l'ideal de l'ésser humà perquè, en constituir-se com a ésser social, li fos possible poder compartir amb altres algun objectiu comú.

La vida, per naturalesa, és interdependent, i tenim molts exemples en tots els camps. L'organització dels òrgans del cos o els instruments d'una orquestra es necessiten, però cada un fa el seu rol, la seva funció. L'harmonia sols es dona

quan hi ha un funcionament en estreta vinculació, per bé que es pot dir que uns són més imprescindibles que altres.

Igualment, la natura ens ofereix múltiples exemples: el sòl i el clima funcionen en estreta interdependència per ser un recurs fonamental per la vida. Els boscos tenen un paper fonamental per a la regulació climàtica, que afecta, de diferents maneres, la qualitat de vida. També la relació humana és interdependent amb el medi ambient i es comprova com incideixen les accions que es fan en el medi, en la vida i en tots els organismes i elements que componen un ecosistema.

Amb la interdependència es pot modificar el model de societat que hem heretat del colonialisme i que, tot i que s'ha canviat el vocabulari i ara es diu *globalització*, *mundialització* o *internacionalització del mercat*, les conseqüències reals i pràctiques són molt semblants, o idèntiques, a les de l'època colonial (Said, 1990) per als pobles als quals atribuïm el qualificatiu de «menys desenvolupats», amb la conjunció d'aspectes religiosos, polítics i econòmics. Aquestes actituds es reproduïxen en les situacions de la vida quotidiana: en els contractes laborals, en les relacions entre infants, en els debats col·lectius en què massa sovint es veu les persones d'altres orígens com a causants de tots els problemes, malgrat que, simultàniament, s'utilitzen per a les tasques inferiors i desprestigiades, fet que dificulta qualsevol acció que pugui ser interdependent.

El punt de partida és la dependència. Les criatures neixen desvalgudes i totalment dependents d'altres persones, encara que també amb una capacitat, també innata, d'establir relacions interdependents. A través de l'educació, progressivament es podrà adquirir més independència i actuar amb autonomia, en la mesura de les pròpies possibilitats, cosa que ha de permetre comprendre i desenvolupar la personalitat.

Tot i que es progressa en aquest procés evolutiu, no hi ha cap etapa de la vida en què se sigui totalment independent i autònom, atès que en un moment o altre es donen alhora els tres tipus de relació, ja que es produeixen noves necessitats,

desitjos o interessos que comporten dependència, encara que en menor intensitat segons el moment i les circumstàncies, i no ha de voler dir no respondre d'acord amb les responsabilitats adquirides.

Hi ha, doncs, una harmonia entre aquestes tres maneres de relacionar-nos que no és contradictòria: hi ha dependència afectiva (família, parella...), social en les relacions personals (família, escola, lloc professional) i en contextos socials (ciutat, país i, amb un pensament més ampli, depenem també de la natura). Així mateix, hi ha la necessitat d'adquirir, progressivament, l'autonomia per tal de resoldre moltes situacions quotidianes personals i professionals i guanyar independència i, a la vegada, cal establir unes relacions d'interdependència per compartir interessos, prendre part en les necessitats col·lectives i resoldre necessitats de persones que siguin dependents puntualment (malalties) o permanents per diferents raons (edat, dificultats, etc.).

Pel principi d'interdependència es reconeix la dificultat i impossibilitat de fer efectiu qualsevol objectiu des d'una institució, de forma aïllada, respecte de les altres institucions i contextos; com que som éssers socials, està clar que sols es pot avançar en relació amb altres persones. Només amb la interdependència es podrà promoure la solidaritat basada en la comprensió (Bauman, 2007) i donar respostes consistents i sostenibles a les necessitats de la societat, perquè no hi ha submissió o escala de poder, sinó un enfocament que reconeix el valor de cada aportació en termes de necessitat per a tot el conjunt, s'obren espais de diàleg i de presa de decisions compartida i es fa possible la negociació perquè s'han donat les condicions prèvies de respecte, reconeixement, responsabilitats i rols propis, i en cap cas de traspàs d'obligacions.

La interdependència permet evitar exigències inapropiades cap als altres i a la vegada afavoreix donar respostes, assumir taques, reptes i responsabilitats i es genera l'actitud de compartir responsabilitats i pensaments. Això facilita avançar personalment i socialment, participar en el procés

de desenvolupament d'altres persones i, alhora, comprendre que només col·lectivament es poden donar respostes a noves necessitats personals i socials que estan en una estreta relació.

Implica, així, que tots els participants han de ser emocionalment, econòmicament i moralment «independents» per poder arribar a una relació amb els altres grups o *partenaires*, reconèixer la veritat (o la validesa) del que defensa cadascuna de les posicions i establir una relació conjunta, interdependent, per assolir uns objectius comuns amb l'aportació d'allò que cada un, específicament, pot assumir. Es reforça una relació de dependència mútua i equitativa, on tothom es beneficia i es complementa amb els altres de manera variada.

La complexitat del procés és evident, ja que no es tracta sols d'un aprenentatge de conductes, sinó d'unes actituds que han d'afavorir passar de la dependència absoluta del nadó a adquirir, a poc a poc, autonomia per arribar, amb la maduresa, a comprendre el funcionament del món i a establir unes relacions interdependents amb altres persones en diferents contextos i situacions. S'ha d'actuar, per tant, amb claredat i de forma sistemàtica i progressiva, possibilitant la comprensió i satisfacció del propis aprenentatges, afavorint la comprensió de les repercussions, positives o negatives, segons les diferents maneres de comportar-se (Comellas, 2009), tot estimulants la comprensió de la realitat i del funcionament social per tal de despertar les oportunitats per relacionar-se de formes diferents: amb dependència, autonomia o interdependència, en funció del moment o de les possibilitats.

L'adquisició progressiva d'autonomia ha de permetre renunciar, progressivament, a la dependència egocèntrica, «jo», malgrat que el punt de vista egocèntric sempre serà ben present, en major o menor mesura, perquè permet afirmar-se, diferenciant-se de les persones de l'entorn, protegir-se i cuidar-se. Cal, però, de mica en mica poder estimular una mi-

rada al·locèntrica («els altres», «nosaltres») com a contrapunt complementari, quasi antagònic, però igualment fonamental i natural (Morin, 2015), perquè possibilita, inicialment, la relació interdependent amb les persones properes, en situacions i moments de la vida quotidiana i, més tard, poder pensar en altres contextos que no es coneixen.

Està clar que acompanyar aquest aprenentatge implica també que la persona adulta accepti deixar un espai de creixement, assumir uns riscos moderats i obrir oportunitats en el marc de la confiança per tal de permetre l'«allunyament» relatiu de les criatures per poder actuar i retornar amb capacitat de relacionar-se de forma interdependent.

En molts moments sembla que aquest procés resulta complicat, però és força natural si no s'hi posen traves i s'inicia ja des dels primers mesos de vida. L'infant que gateja ja mostra el desig d'autonomia, de créixer, indagar, parlar i caminar, i, si hi ha hagut una actitud adulta de confiança i d'oportunitats, voldrà explorar l'espai i posar a prova les seves habilitats: «Ja soc gran», «tot sol»... El petit mostra la necessitat i el desig que es respecti el seu espai de creixement i d'oportunitats com a dret d'interactuar (acció tan popular avui dia) amb l'entorn, parlant, preguntant, cantant o mirant amb curiositat per anar construint una imatge més rica del món; això el durà, a partir de la seva iniciativa i autonomia, a desvetllar, també, actituds cap a la interdependència.

El repte educatiu, doncs, és molt important, perquè és un tema social que supera els límits de la individualitat. La base cal donar-la, des de les primeres edats, en el context familiar i amb l'acompanyament de professionals implicats en l'educació: centre escolar, lleure, esports, fent treballs de grup amb responsabilitats i al voltant de qüestions organitzatives, atès que és un aprenentatge que, donada la seva complexitat i abast, només es va adquirint lentament si es produeixen respostes equilibrades, serenes i, per damunt de tot, estables.

Possiblement, aquest enfocament està en el fons de moltes de les accions i intencions de les pràctiques educatives i so-

cial actuals. També és cert, però, que es perd aquesta mirada en el moment en què hi ha pressions, comentaris i judicis de valor i es deriven les responsabilitats d'uns als altres, fet que no crea sinó desconcert, fragmentació, injustícies i distància, i s'acaba perdent eficàcia i provocant desorientació col·lectiva, amb greus repercussions per a les generacions joves. Tot i que la idea de l'autonomia sembla que, en aquests moments, està força integrada, hi ha la tendència a anticipar-se a les demandes o necessitats, evitar frustracions, amb la idea que exigir respostes autònomes genera tensió.

Es probable que aquest sigui un dels factors que, actualment, ha condicionat les actituds adultes més aviat properes a un discurs que promou la sobreprotecció i deixa en mans dels infants decidir quan, com i per què cal actuar en situacions poc apropiades per a l'edat perquè comporten unes certes frustracions i dificultats en la canalla, i dedicació, a més de possibles renúncies, en els adults.

En el moment en què aquest enfocament té ressò en els mitjans de comunicació esdevé un factor de pressió social que crea desconcert, sovint debats estèrils i, sobretot, una dependència tirànica (obtenir resposta als desitjos o necessitats ben ràpidament) o una passivitat que immobilitza per resoldre situacions i necessitats pròpies de manera habitual (Comellas, 2000), una situació que porta a considerar que no cal implicar-se en les necessitats col·lectives o dels altres.

No respectar l'aprenentatge de l'autonomia ocasiona, igualment, actituds egocèntriques i exigents d'ajuda, com un dret, i s'aconsegueix el contrari del que es proposa: relativització de normes, irresponsabilitats, augment de la dependència innecessària, actituds passives en relació amb l'entorn i amb les persones properes, amb les quals ja es manté una certa dependència (afectiva, econòmica...). Això determina, de manera força evident, la construcció d'una autoimatge, com a subjecte de dret, i a la vegada una autoestima baixa, perquè hi ha la indefensió de no saber donar resposta i de sentir inseguretat, manca de confiança i inseguretat en situ-

acions molt bàsiques i quotidianes, amb riscos per a la salut psicològica i social, perquè, com a factor transversal de la vida social i personal, tot plegat té un gran impacte en tots els aspectes de la vida quotidiana i en tots els camps relacionals, molts cops difícils de comprendre i força diferencials.

Fer visibles cada un d'aquests camps en els quals s'ha de tenir autonomia és urgent, en ser menys evidents i poder provocar problemes. En aquest sentit, és interessant fer-hi una breu mirada, perquè les diferents situacions exigeixen independència, seguretat, força i capacitat per prendre decisions no sempre fàcils, ja que afecten l'autoimatge i l'autoestima, factors essencials per poder establir unes relacions interdependents i per evitar les dependències i xantatges. Vegem, doncs, els aspectes als quals ens referim:

- *Autonomia personal*: possibilita l'autocura en temes com ara la salut, la prevenció de situacions que poden afectar a curt, mitjà i llarg termini, la higiene o el benestar.
- *Autonomia funcional*: comporta organització del temps i de materials, fer tasques, gestió de l'economia, planificar considerant les necessitats individuals i del grup al qual es pertany, responsabilitat en situacions personals, domèstiques i professionals, ser membre actiu de la comunitat en què hi ha vinculació, i no només consumir serveis, sinó ser agent i participant.
- *Autonomia afectivoemocional*: és fonamental per a la construcció de l'autoestima, la identitat i la intimitat, guia les relacions interpersonals i les afectives (de parella o d'amistats) i és imprescindible per evitar la dependència, el xantatge, la indefensió i el victimisme.
- *Autonomia moral*: a mesura que hi ha un desenvolupament cognitiu i social, afavoreix la construcció de la persona en termes intersubjectius, la capacitat de comprendre els diferents punts de vista per reconèixer, en les persones, la seva condició de ser lliures, i possibilita la interdependència com un dret entre persones i institu-

cions. Guia les decisions que responen als propis criteris i valors ètics i morals al marge de les tensions, modes o crítiques que es puguin rebre.

En síntesi, sols amb l'equilibri entre dependència i independència es podrà actuar de manera interdependent amb les persones i l'entorn, ser influït i influir (Morin, 2015) en una relació que donarà lloc al reconeixement i que permetrà entendre diferents punts de vista, modificar-ne i eixamplar-ne els propis, revisar les interpretacions prèvies i implicar-se de manera interdependent, a fi de:

- superar l'egocentrisme, l'individualisme i l'autosuficiència;
- assumir les pròpies responsabilitats;
- reconèixer, valorar i respectar les altres persones o grups;
- no decidir o exigir als altres allò que no els correspon;
- acceptar la dependència i implicar-se en l'assoliment dels objectius comuns.

Interdependència: ètica, necessitat i actitud

El principi de la interdependència reconeix la impossibilitat de fer efectiu qualsevol dels drets humans de forma separada respecte dels altres, perquè se suposa que entre els drets humans no hi ha cap jerarquia i que estan relacionats de manera que és impossible la consecució d'uns si no hi ha els altres.

No té sentit parlar del dret al treball si no hi ha el dret a l'educació o si hi ha discriminacions, ja es deguin al color de la pell, al sexe, a les dificultats personals o a altres factors individuals o grupals. D'aquesta perspectiva es deriva la mirada i la responsabilitat de la societat, espai on totes les persones han d'assolir aquests i tots els aprenentatges, des dels primers anys de la vida, moment vital de la construcció

identitària, amb unes condicions que afavoreixin el desenvolupament en un marc de benestar físic, psicològic i social.

Aquest enfocament realment evidencia la necessitat de promoure les relacions interdependents com a forma de despertar la consciència de comunitat i fer palès que totes les decisions i accions influeixen tothom: persones o grups, i estimula la pròpia responsabilitat. Ser interdependents vol dir escoltar, ampliar la perspectiva amb els punts de vista de cada persona o grup per poder-se entendre i prendre decisions, potenciar l'altruisme i l'empatia i evitar solucions superficials o falses, que només afecten puntualment i que no resolen els problemes individuals i grupals.

Malgrat aquesta evidència, són moltes les dificultats que hi ha en aquest moment per afavorir les relacions basades en la interdependència, i tenen uns trets comuns: individualisme i narcisisme, especialment.

La cultura individualista promou la idea que cal competir per tenir seguretat i diferenciar-se d'altres, als quals s'atribueix menys valor, fet que només és possible tancant-se en el grup a què es pertany (endogrup) perquè és «més fiable», «més amigable» o «més intel·ligent» que el grup al qual no es pertany (exogrup), que es percep com «menys fiable», «més amenaçant» o «francament perillós». El risc d'aquesta mirada és que estableix un dualisme que, tot i que busca tranquil·litzar, es converteix en el principal problema, perquè dificulta molt qualsevol intent relacional i educatiu.

Per altra part, l'egocentrisme és una posició molt pròpia i natural dels primers estadis del desenvolupament, perquè les criatures, fins als 9 anys, aproximadament, jutgen els esdeveniments segons com els afecten, buscant la satisfacció de les pròpies necessitats, pensant sols en les conseqüències immediates de les seves accions, raó per la qual defugen experiències desagradables (Kohlberg, 1992). A l'adolescència, la mirada ètica continua sent egocèntrica, però, en tenir més maduresa, es comença a pensar més enllà de l'individu i es reconeix l'enfrontament d'interessos en les relacions. Aquest

canvi progressiu de mirada, més ètica, encara que Kohlberg el planteja com un procés evolutiu, no ocorre de forma espontània i no canvia naturalment, com, de fet, és evident avui dia a totes les edats.

Perquè tingui lloc aquest canvi i se superin aquestes mirades, cal una actuació educativa conscient i continuada que, en molts moments, ve determinada per les circumstàncies i el context, com passa actualment.

No es tracta de tenir una mirada superficial i crítica envers les generacions actuals, siguin les persones adultes o les criatures, però no es pot obviar que hi ha unes conductes en el jovent molt condicionades per les actituds adultes, que s'han tingut considerant que, degut a la crisi econòmica, podien tenir dificultats i, en lloc de transmetre'ls missatges d'ànims i de reptes i responsabilitat, han posat el focus en les pèrdues en relació amb un imaginari col·lectiu (trobar feina qualificada i pagada, alhora que relacionada amb la titulació aconseguida, sense tenir experiència ni veritable coneixement); un imaginari, que, com que no respon a la realitat actual, ha enfortit i perpetuat l'egocentrisme i el narcisisme. No parlem d'un clixé general, però és un patró prou generalitzat per no tenir-lo present.

Aquests discursos i actituds també es troben en el camp educatiu i en condicionen les pràctiques. Per tant, no arriben a canviar els punts de vista ni disminueixen les competitivitats entre l'alumnat, de manera que es manté la mirada egocèntrica i individualista. Les respostes de l'alumnat i de les famílies es reforcen amb arguments que valoren les situacions escolars com a injustes perquè condicionen rendiments, dinàmiques o altres factors que afecten els seus fills i filles. La lògica d'aquests discursos desenfoca l'anàlisi de la realitat sense considerar els drets individuals i col·lectius, fomenta la mirada egocèntrica i etnocèntrica i enforteix les actituds classistes i gens equitatives.

Hi ha intencionalitat professional i institucional per millorar, i es van fent avenços, sens dubte (lleis, disposicions i

normes, i es penalitzen algunes accions), però cal no només més fortalesa i compromís, sinó, sobretot, promoure un canvi d'enfocament que passi de les conductes als valors que es defensen. Per influir en les actituds, és important obrir la ment cap al món, descentrar la mirada des dels «drets» (suposadament adquirits des del naixement i per mèrits propis), cap a l'enfocament que proposa l'ètica centrada en la cura i la solidaritat (Gilligan, 1985), com a possibilitat d'incidir en la socialització i construir una societat on es pugui conuiu i participar amb igualtat de consideració i respecte.

Aquest canvi de mirada és indispensable per evitar les mirades superficials, les pors i les falses creences sobre el que es pot considerar acceptable o inacceptable i per eliminar aquestes barreres i estereotips que, a més de ser injustos, en un moment o altre poden atrapar tothom (Manciaux, 2001), i que provenen d'una percepció deformada, esbiaixada, a partir de prejudicis. Cal no oblidar que hi ha situacions que, malgrat que acceptem com a possibles i gairebé lògiques, segons lleis i normes, són extraordinàriament inacceptables i injustes.

Tenint cura dels altres també es té cura de les pròpies necessitats, i amb aquesta consciència sorgeix el respecte per les persones i per tot allò que ens possibilita ser i viure (l'espai, la natura i l'entorn). També afavoreix la capacitat de prendre perspectiva, cognitiva i afectiva, estimula un estat emocional que ha de permetre establir les bases de les relacions, el suport i la confiança recíproca amb la persona, així com relacions interdependents en tots els contextos i situacions possibles.

La interdependència, per tant, a més de fomentar l'empatia i la cura, enforteix i obre la mirada cap a situacions de fragilitat i dificultats, i, encara més, ja des de les primeres edats, afavoreix el desenvolupament d'unes actituds obertes envers les persones i l'entorn amb unes relacions de dependència mútua i equitativa, en què és possible el benefici i la cooperació en formes variades, per aconseguir que totes

les accions i persones involucrades es beneficiïn i es complementin. D'aquesta manera, s'allunyen les actituds individualistes i la competitivitat que perpetua i augmenta les desigualtats i el malestar emocional i psicològic. A la vegada permet comprendre, conjuntament, les circumstàncies, la seva complexitat i repercussions i, sobretot, fa possible detectar quan hi ha actituds permissives cap a fenòmens com ara la violència, la discriminació i la corrupció, que poden passar-se per alt si no afecten personalment i es veuen com a problemes complexos i massa amplis per intervenir.

Amb l'empatia s'afavoreix, inicialment, comprendre que les realitats alienes tenen una gran complexitat, difícil de comprendre si no s'han viscut. Per això, s'adopta una posició que no és paternalista, perquè no parteix de la consciència de la superioritat de qui mostra interès perquè l'altre està en una situació d'inferioritat, sinó que suposa una participació afectiva per compartir la comunicació, patiment, emocions i sentiments de manera que no es facin judicis de valor; cada persona aporta el seu punt de vista i, abans de prendre decisions i d'actuar, es busca una perspectiva col·laborativa, i d'aquí ve la importància d'orientar-se cap a la interdependència.

En aquest sentit, creiem que té força l'enfocament que es proposa en el marc de les *Noves veus ètiques en primera persona: ètica de la cura o de la implicació i preocupació* (Guzman, Toboso i Romañach, 2010), on es posa la mirada en el fet que, massa sovint, la paraula *cura* no sempre revela una atenció cap al punt de vista del subjecte que es cuida. No cal fer el que nosaltres pensem que necessita, sinó que cal donar la veu i considerar allò que pensa la persona que ho rep, posant en evidència les fragilitats i diversitats humanes que provoquen múltiples discriminacions i injustícies de tot tipus per raons tant funcionals com socials, econòmiques, de rendiment escolar, professionals, culturals, d'edat, de gènere, etc.

Per arribar a aquesta relació menys asimètrica, més interdependent, proposen la reflexió sobre dos conceptes: *disca-*

pacitat i *diversitat*, que tenen una gran càrrega de significat i que estan presents en molts debats de profunditat, des de fa temps, en les discussions científiques, teòriques, centres d'educatiu i, lògicament, en el camp pràctic (escoles, assistència a les persones, tallers, centres especials de treball, serveis socials...), on, des de la reflexió sobre la pràctica, es visibilitzen disfuncions i contradiccions que tenen un clar component de discriminació social.

Té sentit la reflexió que mostren les paraules dels autors:

El model de la diversitat proposa claus per construir una societat en què totes les dones i homes vegin preservada plenament la seva dignitat. Una societat en la qual la diversitat i, en concret, la diversitat funcional, sigui vista com una diferència amb valor i no com una càrrega independentment de l'edat a la qual es produeixi. Una societat on existeixi la igualtat d'oportunitats i ningú no sigui discriminat per la seva diferència. En definitiva, una societat interdependent que pugui ser més justa i en la qual totes les persones siguin benvingudes, acceptades i respectades pel simple fet de ser humanes. (Romañach i Palacios, 2006: 222-223)

Índex

Introducció	7
Interdependència: un canvi de model en les relacions per afrontar els reptes actuals	9
Clarificar idees: dependència, autonomia i interdependència	10
Interdependència: ètica, necessitat i actitud	17
Breu perfil generacional: qui ha d'actuar amb interdependència	23
Generacions predigitals i generacions digitals: visió des de la psicologia evolutiva	26
El desenvolupament psicosocial avui: visió actualitzada de les etapes d'Erikson	33
Generació júnior (0-25/30 anys): infància i adolescència (etapes 1. ^a , 2. ^a , 3. ^a , 4. ^a i 5. ^a d'Erikson) .	34
Adultesa jove (18-30 anys) (etapa 6. ^a d'Erikson)	39
1. ^a Generació intermèdia (30-45 anys): maduresa i responsabilitat (etapa 6. ^a d'Erikson)	44
2. ^a Generació intermèdia (45-60 anys): maduresa i decisions vitals (etapa 6. ^a d'Erikson)	46
Generació sènior (+ de 60 anys): saber, generativitat i envelliment (etapa 7. ^a d'Erikson)	47
Generació sènior (60-80 anys) (etapa 7. ^a d'Erikson) .	50
Generació de persones grans (80-90 anys) (etapa 8. ^a d'Erikson)	52

Generació de persones molt grans (+ de 90 anys) . . .	53
PD: una mirada cap al futur sense profecies	54
Reflexions sobre l'envelliment: actiu, productiu i satisfactori	56
Envelliment actiu	57
De l'envelliment actiu al productiu	60
Cap a l'envelliment satisfactori	62
 La interdependència: un repte per compartir amb la família, l'escola i la comunitat	65
El procés de socialització: assentar les bases per fer possible la interdependència	69
Relació educativa interdependent: afectes, emocions i raons per compartir objectius	77
Aprentatges i interdependència en l'escolaritat obligatòria: un desafiament	81
 Responsabilitat institucional: aprendre i promoure la interdependència	89
Responsabilitat i relacions interdependents en els centres educatius i de formació	91
Educació obligatòria, postobligatòria i universitats: interdependència i aprenentatges	93
Responsabilitat de la comunitat: promoure la interdependència local	98
Beneficis d'aprendre amb relacions interdependents entre generacions	103
Coneixements i temàtiques emergents vinculats amb la realitat professional	104
Canvis en les actituds i la visió del món	107
 Bibliografia	109
Webgrafia	112